

УДК: 159.952:159.922.73–37.015.3

© Єльчанінова Т.М., 2012 р.

Т.М. Єльчанінова

Національний педагогічний університет
ім. Г.С. Сковороди, м. Харків

**ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ УВАГИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ:
ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ КОРЕКЦІЙНО-
РОЗВИВАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС
(продовження, початок у минулому випуску)**

Проаналізовано механізми супроводу розвитку уваги першокласників. Обґрунтована необхідність впровадження у практику психологічної служби шкіл комплексної програми з розвитку уваги учнів. Розкрито мету і основні характеристики блоків розвивальної програми: мотиваційного, формувального, інформаційного та інструментального.

Ключові слова: увага, розвиток.

Т.Н. Ельчанинова

**ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ РАЗВИТИЯ ВНИМАНИЯ
ПЕРВОКЛАССНИКОВ: ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ ВНЕДРЕНИЯ КОРРЕКЦИОННО-
РАЗВИВАЮЩЕЙ ПРОГРАММЫ В УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС**

Проанализированы механизмы сопровождения развития внимания первоклассников. Обоснована необходимость внедрения в практику психологической службы школ комплексной программы по развитию внимания учеников. Раскрыта цель и основные характеристики блоков развивающей программы: мотивационного, формирующего, информационного и инструментального.

Ключевые слова: внимание, развитие.

T.N. Elchaninova

**PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF DEVELOPMENT OF ATTENTION OF FIRST-GRADERS:
SUBSTANTIVE PROVISIONS OF INTRODUCTION OF THE KORREKTSIONNO-
DEVELOPING PROGRAM IN EDUCATIONAL PROCESS**

Support mechanisms of first graders attention development are analyzed. Need of introduction of the comprehensive program on development of pupils attention in practice of school psychological service is proved. The purpose and the main characteristics of blocks of the developing program are outlined: motivational, forming, information and tool.

Key words: attention, development.

Другий блок КРП – **формувальний**. Його мета – формування властивостей уваги, які сприяють успішному оволодінню знаннями, новими способами праці та вирішенню навчальних завдань; формування навичок керування та контролю уваги. У його реалізації, як і в мотиваційному блоці, були задіяні всі учасники навчально-виховного процесу.

Відомо, що успішність у навчанні залежить від рівня розвитку пізнавальних процесів та сформованості навичок пізнавальної діяльності. Шкільне навчання вимагає від учня систематичного засвоєння знань. Це вимагає підкорення пізнавальних функцій меті навчання та сприяє їх якісним змінам вбік довільності та опосередкованості. Психологічні дослідження пізнавальних процесів у молодшому шкільному віці підтверджують, що саме в цьому віці вперше з'являються внутрішньо регульовані, довільні функції, але вони ще не стійкі та характерні для незначної кількості школярів. Тому постає питання про цілеспрямований розвиток уваги першокласників, як основи їх успішного подальшого навчання.

Цей блок програми складається з двох частин – діагностичної (I) та корекційно-розвивальної (II) – кожна з яких має мету та напрямки роботи («психолог-учень», «психолог-учитель», «учитель-учні», «психолог-батьки»).

Перша частина – діагностична – її метою була діагностика розвитку уваги дітей, які щойно розпочали своє навчання в школі.

Основна мета корекційно-розвивальної роботи (у рамках цього блоку) полягала в розвитку уваги як провідного компоненту в структурі пізнавальної активності молодшого школяра, розвиток довільності як здатності до планування, організації, регуляції та контролю за своєю увагою учнями за рахунок використання спеціальних прийомів, завдань та вправ.

Робота у групі першокласників, по-перше, була спрямована на розвиток навичок спілкування, соціалізації дитини у навчальне середовище, зниження тривожності, розвиток пізнавальної, емоційно-вольової сфери та рухових навичок. По-друге, основний зміст корекційно-розвивальних групових занять складається з психологічних вправ та ігор, які перш за все спрямовані на розв'язання конкретної психологічної проблеми – розвиток уваги першокласників.

У процесі життєдіяльності ми набуваємо та використовуємо певні засоби оволодіння та керування увагою, але часто неусвідомлено й неефективно. Розвиток властивостей уваги в рамках програми передбачав, що основою для нового будуть якості уваги які вже існують в досвіді особистості, їх збагачення, усвідомлення.

Характеристика змісту формувального блоку програми

Напрямки роботи	Завдання
Діагностична частина	
Мета: Діагностика розвитку властивостей уваги, які сприяють успішному оволодінню знаннями	
З учнями	<ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення особливостей розвитку власних властивостей уваги; 2. Усвідомлення необхідності та можливості розвитку властивостей уваги.
З вчителями	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ознайомлення з власними характеристиками уваги; 2. Усвідомлення необхідності й можливості розвитку уваги учнів педагогічними засобами.
Учитель - учні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здійснення індивідуального підходу в навчальному процесі з урахуванням інформації про особливості розвитку уваги учнів
Корекційно-розвивальна частина	
Мета: Сприяння розвитку уваги першокласників у період адаптації до навчання	
З учнями	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток та корекція властивостей уваги; 2. Оволодіння засобами керування та контролю уваги; 3. Розвиток здатності до самоконтролю, планування та постановки мети; 4. Розвиток довільності.
З вчителями	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ознайомлення з проблемами розвитку уваги дітей; 2. Ознайомлення зі шляхами активізації уваги на уроці
Учитель - учні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Застосування в навчальному процесі, на базі змісту навчального предмету засобів активізації уваги під час засвоєння, переосмислення чи використання знань, під час виконання навчальних завдань
З батьками	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток обізнаності про психологічні ефекти різних стилів сімейного виховання; 2. Оволодіння прийомами розвитку уваги.

Структуру заняття із учнями та вимоги до окремих його структурних компонентів докладніше буде описано у наступних наших публікаціях.

Ефективність розвивальної програми залежить від рівня професіоналізму тієї людини, яка буде реалізовувати та втілювати її у життя. Шкільний психолог повинен володіти певними знаннями і вміннями, вільно користуватися методами дослідження та психокорекції.

У напрямку роботи «психолог-учитель» також реалізовувався ряд завдань (див. табл. 3). Робота з їх реалізації включала ознайомлення вчителів із психологічними прийомами організації пізнавальної діяльності, розвитку уваги та її властивостей.

Робота з вчителями реалізувалася через проведення психологічних лекцій, колективних діалогів та бесід-диспутів, рольових ігор, аналізу ситуацій тощо. В рамках роботи із вчителями початкових класів були розглянуті та обговорені такі теми:

Тема 1. Місце уваги в структурі особистості.

Тема 2. Увага першокласника.

Тема 3. Організація і активізація уваги дітей на уроці.

Тема 4. Психолого-педагогічні методи розвитку і корекції уваги молодших школярів.

Тема 5. Проблема уваги в технологіях, що зберігають здоров'я, та організації навчального процесу в початковій школі.

Тема 6. Увага гіперактивних дітей.

Все це як сприяє кращому усвідомленню особливостей роботи з дітьми цього віку, так і збагачує досвід учителя психологічними прийомами навчальної діяльності, мотивує його на використання психологічних засобів у викладанні предмета.

Вчителів було ознайомлено із проведеними корекційно-розвивальними вправами та техніками (психогімнастичні вправи, елементи арттерапії, рухові ігри, вправи на релаксацію та розвантаження, техніки створення емоційного фону) із метою введення вчителями цих вправ до навчально-виховного процесу.

У напрямку «вчитель-учні» реалізувалося завдання використання в навчальному процесі на базі змісту навчального предмета, засобів активізації уваги в ситуаціях, що вимагають засвоєння, переосмислення чи застосування знань при виконанні навчальних завдань. Цим завданням забезпечувався зв'язок програми з безпосередньою навчальною діяльністю – через використання прийомів та принципів у роботі вчителя, формування ним обізнаності учнів у прийомах організації пізнавальної діяльності, заохочення школярів до залучення уваги у навчальну діяльність.

Вирішення поставлених перед вчителем задач у розвивальному блоці програми передбачає активізацію учнів через створення сприятливого емоційного

тону та особистісний вплив учителя, що виявляється в довірі, тактовності педагога, його емоційності, ставленні до учнів та предмету, професії. Розв'язанню завдань формування активності, інтересу, позитивного ставлення сприяє також створення ситуацій успіху в навчальній діяльності. Учитель повинен створювати умови, щоб учень відчував радість досягнення успіху, почуття гідності, усвідомив свої можливості, здібності, повірив у себе.

Вирішення такого завдання розв'язувалося через збагачення педагогічного досвіду вчителів психолого-педагогічними засобами активізації пізнавальної діяльності, різноманітними способами залучення та підтримання уваги на визначеній меті, завданні.

Напрямок роботи з батьками під час реалізації КРП був спрямований на розв'язання таких задач: розвиток обізнаності про психологічні ефекти різних стилів сімейного виховання; оволодіння прийомами розвитку уваги.

У рамках батьківських зборів та зустрічей із батьками були проведені заняття за такими темами:

Тема 1. Місце уваги у структурі особистості.

Тема 2. Увага першокласника.

Тема 3. Чинники розвитку уваги дитини.

Тема 4. Психологічні технології розвитку уваги у сімейній взаємодії.

Тема 5. Стан здоров'я і проблема уваги.

Тема 6. Соціально-психологічна підтримка проблемних дітей (гіперактивних і тривожних).

У результаті проведених бесід та диспутів батьки шестилітніх першокласників конкретизували знання щодо системи якостей особистості шестилітньої дитини, стилю сімейного виховання як чинника розвитку особистості молодшого школяра та його уваги. Батьки отримали рекомендації щодо приймів розвитку уваги у позашкільній ситуації розвитку.

Таким чином, батьки повинні зважено підходити до дитини, турбуючись про розвиток її продуктивних робочих і навчальних навичок. При цьому потрібно уникати нерозумного тиску на дитину заради власне високих досягнень.

Проведена нами робота з батьками першокласників спрямована на підвищення психологічної грамотності батьків, надання їм зрозумілого і доступного матеріалу для осмислення та практичного використання. Під час проведення практичних занять та окремих вправ у батьків розвинулися необхідні їм уміння та навички спілкування: уміння уважно вислухати і почути, диференціація емоційного стану дитини, розвиток навичок гуманістичного виховання, вміння розуміти психологічні вікові та особистісні особливості дітей і враховувати їх під час спілкування.

Інформаційний блок КРП був спрямований на вирішення завдання підвищення рівня обізнаності в питаннях розвитку уваги першокласників. Він був розкритий і реалізований у мотиваційному і розвивальному блоках: в обох блоках учні, батьки, вчителі були повністю проінформовані щодо питань розвитку уваги першокласників.

Третім і четвертим блоками корекційно-розвивальної програми є інформаційний та інструментальний блоки, спрямовані на роботу зі шкільним психологом.

Метою інформаційного блоку є підвищення рівня обізнаності щодо питань розвитку конструктивного стилю сімейного виховання та пізнавальної активності молодшого школяра.

Метою інструментального блоку є підвищення рівня методичної бази в питаннях розвитку конструктивного стилю сімейного виховання та пізнавальної активності молодшого школяра.

Після реалізації розвивальної програми, ми ставили завдання перевірити її результативність. Докладний опис отриманих результатів ми розглядаємо у наступному пункті нашої роботи.

Отже, всебічний психологічний вплив на школяра, активізація власної пізнавальної діяльності, залучення до роботи всіх важливих ланок створюють оптимальні умови його розвитку, набуття ним більш якісного розвитку уваги. Також проведена робота та отримані поточні та кінцеві результати дають змогу застосовувати певні перспективи використання для вдосконалення програми. Так,

під час застосування КРП можемо оперувати структурними елементами програми. Динамічність та мобільність програми дозволяє використовувати як компресію, так і її розширення. Можливості вдосконалення та універсальність змісту й принципів дозволяють планувати розширення її на наступні роки навчання (як підтримуючо-профілактичний блок), модифікувати її для роботи з групами ризику, з групами дітей, що часто хворіють, групами обдарованих дітей, для використання в інших перехідних вікових періодах.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, метою КРП був розвиток уваги першокласників у період їх адаптації до навчання. Аналіз результатів дослідження довів ефективність використання програми.

Проведений ними аналіз результатів заключного етапу дослідження дозволив констатувати:

- вивчення психологічних умов формування та динаміки показників уваги учнів експериментальної групи вказує на наявність позитивних змін, що виявляються в збільшенні показників вищого та вищого за середній рівень та зменшення нижчого за середній рівень уваги;

- зниження тривожності, нормалізація самооцінки та зменшення контролюючих виявів стилів батьківського ставлення, які відбулися під час реалізації корекційно-розвивальної програми, мають прямий взаємозв'язок із динамікою уваги і сприяють більш повній адаптації першокласників до навчання у школі.

Закладений в результаті проведення корекційно-розвивальних занять потенціал складає основу подальшого успішного розвитку уваги і всієї особистості, здатності самостійно керувати і спрямовувати увагу, вміло скеровувати її на навчальні завдання.